

Věra Novotná: Slovenština ve Vojvodině: status a komunikační uplatnění

Dizertačná práca – posudok školiteľky

Vo svojej dizertačnej práci sa Věra Novotná podujala spracovať výskumne aj spoločensky aktuálnu tému súčasného statusu a komunikačného uplatnenia jazyka fungujúceho v menšinovom postavení, zamerajúc sa na jedno z prostredí fungovania slovenčiny – multinacionálny a multijazykový priestor srbskej Vojvodiny. Z hľadiska českého odborného priestoru je jej práca (okrem vlastného „nezávislého“ prínosu k poznaniu jedného multijazykového spoločenstva v európskom priestore z hľadiska lingvistickej slavistiky) dôležitá aj vzhľadom na možnosti/ponuku porovnania jej opisu fungovania slovenčiny ako menšinového jazyka vo vojvodinskom prostredí s prostredím Českej republiky, kde slovenská menšina predstavuje najväčšie menšinové spoločenstvo. Na rozdiel od ČR s rozptýleným spôsobom existencie početnej slovenskej menšiny predstavujú Slováci vo Vojvodine tradičné spoločenstvo enklávneho typu, kde sústredenie veľkej časti slovenského obyvateľstva do menších obcí, ale napokon aj organizovanosť menšinového života v mestách vytvára predpoklady na široké uplatnenie slovenčiny v bežnom živote aj v bohato diferencovaných kultúrnych sférach. Autorka v dizertácii mapuje súčasnú jazykovú situáciu, podáva prehľad sfér spoločenského uplatnenia slovenčiny, jej koexistencie so srbčinou a ostatnými vojvodinskými jazykmi a na základe vlastného výskumu prináša originálnu sondu do fungovania slovenčiny v špecifickej pracovnej sfére.

Spracovanie témy podáva autorka v piatich kapitolách. Prvé tri kapitoly v širokom zábere predstavujú vstupné charakteristiky vojvodinskej slovenčiny a jej súčasného poznania, na ne nadväzujúce dve kapitoly prinášajú spracovanie vlastného autorkinho výskumu. V prvej kapitole, *Slováci ve Vojvodině – život v multietnickém prostředí*, na základe dostupných dokumentov aj vlastného terénneho prieskumu autorka opisuje demografickú situáciu, právny status slovenčiny a s ním súvisiace uplatnenie vo verejnej sfére, školstve a v rozličných sférach kultúrneho života. Kapitola podáva plastický obraz spoločenského uplatnenia jazyka a súčasných podmienok na jeho udržiavanie. V druhej kapitole, *Slovenština jako menšinový jazyk ve Vojvodině*, sa zameriava na lingvistický opis vojvodinskej slovenčiny, pričom na jednej strane podáva chronologický prehľad výskumov (aj s poukazom na vojvodinské pôsobenie Slovákov – významných a zakladateľských osobností slavistiky, ako Juraj Ribay, Pavol Jozef Šafárik či Michal Godra), na druhej strane v sumarizujúcom prehľade člení doterajšie práce podľa výskumného zacielenia na práce dialektologické, práce orientované na konfrontačný opis slovenčiny a srbčiny, práce skúmajúce vojvodinskú slovenčinu ako varietu ovplyvnenú kontaktom so srbčinou – a práce orientované na empirický výskum kontaktového fungovania slovenčiny a srbčiny, pričom konštatuje, že práve v tomto smere zatiaľ výskum príliš nepokročil. Tým sa naznačuje aj jeden z dôvodov aktuálnosti autorkinho vlastného výskumu, ktorý je orientovaný týmto smerom. V tejto kapitole sa ukazuje autorkin dobrý prehľad o slovakistickej literatúre orientovanej na fungovanie vojvodinskej slovenčiny, v jej závere na rozsiahlejšom priestore odkazuje k prácam M. Dudka, ktorý na základe hlbokého poznania špecifik uplatňovaného kódu a zvažovania adekvátneho teoretického prístupu s priemetom do jazykovomanážmentových postupov zvažuje možnosť uvažovať o slovenčine ako o pluricentrickom jazyku. Pri využití konceptu „pulzačných vektorov“ (z pojmového arzenálu M. Dudka) načrtáva autorka sféry spoločenského života (rodina, škola, cirkev, kultúrne spolky, médiá, socioekonomické príležitosti), ktoré sa v súčinnosti a v konkrétnych prípadoch v individuálnom, v čase potenciálne premenlivom „vektorovom vyznení“ podieľajú na osobnej jazykovej kompetencii aj formovaní jazykovej identity členov vojvodinského jazykového spoločenstva. Na pôsobenie a charakter jednotlivých „síl“ ukladajúcich sa do výsledného vektoru sa potom (už bez odkazov k tejto koncepcii) sústreďuje pri dotazníkovom výskume a rozhovoroch vo firemnom prostredí Starej Pazovy. Za priestor, v ktorom autorka

uskutočnila svoj výskum si zvolila jedno z vojvodinských centier slovenskej menšiny, Starú Pazovu – v tretej kapitole, *Postavení a komunikační uplatnění slovenského jazyka ve Staré Pazově*, podáva históriu mesta a jeho kultúry, obraz súčasnej Starej Pazovy z hľadiska uplatnenenia slovenčiny a stručnú charakteristiku pazovského nárečia. Pazovčanov charakterizuje ako prirodzených slovensko-srbských bilingvistov (využívajúcich v rozličných interakčných situáciách slovenčinu a srbčinu ako alternatívne kódy) s bohatými možnosťami uplatnenia slovenčiny, pokiaľ ide o uplatňované variety ako dominantné uvádza využívanie pazovského nárečia, pri oficiálnych a slávnostných príležitostiach aj štandardnej (spisovnej) podoby slovenčiny. Naznačením jazykovej situácie v meste, kde slovenčina a srbčina pri rozličných príležitostiach koexistujú, si autorka otvára priestor na predstavenie vlastného výskumu, predmetom ktorého sú komunikačné modely a stereotypy v pracovnej sfére malých firiem s etnicky zmiešanými zamestnancami.

Ciele, metódu a výsledky výskumu predstavuje štvrtá kapitola, *Komunikace v malých firmách v menšinovém jazykovém prostředí*. V situácii rozširujúcej sa lingvistickej pozornosti venovanej podnikovej komunikácii (v českom prostredí orientovanej na situáciu vo veľkých nadnárodných podnikoch) treba oceniť zacielenie výskumu na principiálne odlišnú situáciu v malých firmách s koexistenciou lokálne kontaktných jazykov. Výskum realizovaný pomocou dotazníkov, s následnými rozhovormi a sprievodným pozorovaním priniesol pohľad do firemnej komunikácie v troch malých pazovských firmách a jednej firme s pazovskými zamestnancami v Belehrade. Autorka sa sústredila jednak na otázky výberu jazyka komunikácie v rozličných pracovných situáciách, jednak pri jednotlivých respondentoch podáva stručný obraz ich jazykových biografíí a sociálnych komunikačných sietí. Zo spracovania vystupuje obraz využívania srbčiny a slovenčiny pri komunikácii vo firme v subjektívnej reflexii respondentov, ukazujú sa aj niektoré odchýlky od predpokladaných interakčných modelov. Celkovo zo spracovaného materiálu vystupuje výrazné komunikačné zastúpenie slovenčiny v pracovnom prostredí sledovaného typu. Autorka sa nesústreďuje na analýzu prehovorov, obraz vzájomného pomeru komunikačného zastúpenia lokálnych variet slovenčiny (súčasná podoba pazovského nárečia, spisovná varieta) a srbčiny aj osobné preferencie vo vzťahu k nim podáva na základe sebareflexie skúmaných osôb. V zhrňujúcej porovnávacjej časti k výskumu uvádza niektoré spoločné charakteristiky výskumu v jednotlivých firmách, táto časť práce by ešte získala podrobnejším zhodnotením/vyt'ážením získaných údajov.

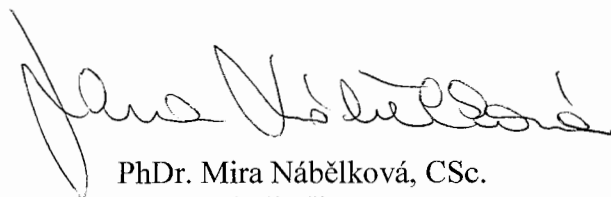
Pozitívnym prínosom práce je zameranie aj na predstaviteľov srbsko-slovenského percepčného a produkčného bilingvizmu, ktorým je venovaná podkapitolka štvrtej kapitoly. Ide o problematiku, ktorej pri výskume vojvodinskej komunikácie bola zatiaľ venovaná len skromná pozornosť. Autorka predstavuje niekoľko postáv so srbsko-slovenskou bilingválnou kompetenciou, „pulzačné vektory“, ktoré v konkrétnych prípadoch k rozvoju tohto typu bilingvizmu viedli, a zasadzuje celú tému do širších spoločenských súvislostí (kultúrne zázemie zmiešaného územia, zmiešané manželstvá, bežný srbsko-slovenský „susedský život“ v Starej Pazove aj inde). Existenciu srbsko-slovenského bilingvizmu považuje za pozitívny faktor vojvodinskej jazykovej situácie, akcentuje význam dobrého etnického spolunažívania, ktoré má podporný vplyv ako na vývin väčšinovo-menšinového bilingvizmu, tak prirodzene aj na udržiavanie jazyka menšiny.

Zreteľ na otázky interkultúrnych vzťahov, budovania sociálnych/etnických stereotypov a problematiku multikultúrnej výchovy sa premietol do výskumu predstaveného v piatej kapitole – *Děti a vztahy (slovní asociace a etnické stereotypy)*, kde pri porovnaní etnických asociácií detí zo zmiešaného územia a z prevažne monolingválneho (resp. v danom smere bežne nekontaktného prostredia) formuluje presvedčenie o veľkej úlohe osobných skúseností pri formovaní (pozitívnych) auto aj heterostereotypov aj o možnostiach posilnenia výchovy v tomto smere.

V piatich kapitolách dizertácie tak autorka s využitím literatúry a na báze vlastného výskumu podáva plastický obraz komunikačného uplatnenia vojvodinskej slovenčiny v širšej panoráme jej spoločenských funkcií aj v sústredení na špecifický komunikačný bilingválny priestor firemnej komunikácie. Nedá mi na záver nespomenúť, že všetku prácu autorka vykonala pri vážnom zrakovom hendikepe, vyžadujúcom (aj s pomocou blízkych) prekonávať prekážky, aké si pri bežnej výskumnej práci len ťažko vieme predstaviť. So zreteľom na to inak vyznievajú aj isté nedokonalosti predstaveného textu (nižšia miera zapojenia do súčasného svetového výskumného diskurzu orientovaného na problematiku výberu a alternovania kódov bilingvistov, niektoré rezervy v uskutočnenom výskume aj v jeho prezentovaní v dizertácii).

Prácu Věry Novotnej považujem v jej tematickom zacielení a spracovaní za originálny, nosný a inšpiratívny príspevok k poznaniu fungovania slovenčiny za hranicami materskej krajiny, v jednom z menšinových prostredí s predstavenými osobitými charakteristikami. Dizertácia prináša nové poznatky, môže slúžiť praxi a aj ako východisko ďalších porovnávacích výskumov. Odporúčam ju na obhajobu.

Praha 28. 4. 2009-04-30

PhDr. Mira Nábělková, CSc.
školiteľka